

Bezoekadres
Herengracht 482
1017 CB Amsterdam

Postbus 10718
1001 ES Amsterdam
Telefoon 020 2514 900
Fax 020 2514 999

Gemeente Amsterdam

Bureau Monumenten & Archeologie

Memo

Aan Dienst Zuidas
t.a.v. Sanne Bouman
sbn@zuidas.nl
Van Karin Westerink
Behandeld door Jeroen Schilt
Doorkiesnummer
E-mail k.westerink@bma.amsterdam.nl
Kopie aan

Datum 31 juli 2013
Onderwerp Cultuurhistorische verkenning bestemmingsplan Amsterdam RAI

Projectbureau Zuidas heeft Bureau Monumenten en Archeologie (BMA) verzocht te adviseren over de bovengrondse cultuurhistorische waarden die bij het opstellen van het bestemmingsplan voor het plangebied Amsterdam RAI van belang zijn. Voor een uitgebreide ontwikkelingsgeschiedenis en architectuurhistorische analyse verwijzen wij naar de bijgevoegde beschrijving van BMA uit 2010.

Ontwikkelingsgeschiedenis

Amsterdam hecht begin jaren vijftig al grote waarde aan het realiseren van een modern gebouwencomplex ten behoeve van (produkt)tentoonstellingen, beurzen en congressen dat tevens gebruikt kan worden voor grote publieksmanifestaties en speciale voorstellingen (circus, theater, sportevenementen). Dat verklaart waarom het plan voor de bouw van een ziekenhuis op de RAI-locatie in een ongebruikelijk laat stadium werd ingetrokken.

De hoofdopzet van het complex is en was het zodanig groeperen en aaneenschakelen van multifunctionele hallen van diverse afmetingen dat deze met een maximum aan vrije overspanning en lichttoetreding zowel afzonderlijk als in verbinding met elkaar gebruikt kunnen worden. De vermaarde architect Alexander Bodon kreeg in 1951 de opdracht om de eerste fase te ontwerpen, hetgeen resulteerde in de bouw van het omvangrijke Europacomplex (1961) - met als hart de imposante en inmiddels als rijksmonument voorgedragen Europahal - gevolgd door het Congrescentrum (1965) en de Amstelhal (1969). Het bureau van Bodon

bleef tot in de jaren negentig als huisarchitect bij de RAI betrokken, zodat ook het Hollandcomplex (1982) en de architectonisch daaraan verwante Parkhal (1993) ten zuiden van de open en openbare oost-westroute voor langzaam verkeer door het bureau ontworpen zijn. Inmiddels zijn deze werkzaamheden als huisarchitect overgenomen door BenthemCrouwel architecten, die het recente Elicium (2009) aan het complex toevoegden.

Cultuurhistorische inventarisatie

De langdurige betrokkenheid van Bodon heeft geleid tot een stedenbouwkundig en architectonisch interessant complex, waarbij vooral het noordelijk deel uit de jaren zestig cultuurhistorisch waardevol is (zie ook de conclusie van de BMA-beschrijving uit 2010). Zowel naar de stadskant als naar het Beatrixpark vertonen de samenstellende gebouwdelen zich nog steeds als een krachtige eenheid, ondanks onderlinge verschillen in architectonische uitwerking en in de loop der tijd gerealiseerde aanpassingen/verbouwingen (vooral het gewijzigde en opgetopte zuidelijke deel van Europacomplex aan het congresplein). Dat heeft alles te maken met vasthouden aan de functionele hoofdopzet en de materiaalkeuze: veel (onbewerkt) beton; hoofdzakelijk staal voor de draagconstructies (dikwijls bijzonder van aard: driehoekige vakwerk-boogspanten, vakwerkliggers, ruimtevakwerken, paddestoelvormige waaierkolommen); grote glazen buitengevels met aluminium stijlen en roeden; geperforeerd metalen schoepen en zaagwanden als gevelzonwering; karakteristieke lichtkappen. De opeenvolgende uitbreidingen en bouwfasen zijn zodoende goed afleesbaar en getuigen tevens van nieuwe ontwikkelingen op constructief en bouwtechnisch gebied.

Ook aan de situering van het complex en de inrichting van de (semi-)openbare ruimte is veel aandacht besteed, met name aan de westzijde langs de Boerenwetering, die de 'natuurlijke' grens met het Beatrixpark vormt. Ter hoogte van de Amstelhal loopt vanaf de monumentale brug nr. 432 een bijzondere wandelroute naar een speciaal ontworpen bastion in de grote rechthoekige waterkom waarin de Boerenwetering uitmondt. Dit bastion is ook bereikbaar via een bijzondere uitschuifbare brug over de Boerenwetering vanuit het park. Bij het ontwerpen van het imposante, volledig transparante hoofdvolume van het Congrescentrum met de grote en de blauwe zaal is deze waterkom een belangrijk uitgangspunt geweest om 'een maximale binding tussen binnenruimte en

omgeving te verkrijgen, ten einde van de fraaie situatie het volle architectonische profijt te kunnen trekken', aldus Bodon. In dat licht moet ook de stalen pergola-achtige droogloop rond het congrescentrum gezien worden, die als overgangselement tussen binnen en buiten later werd doorgetrokken langs het Hollandcomplex.

Advies

Allereerst is van belang dat de cultuurhistorische paragraaf een adequate beschrijving van het RAI-complex bevat waarin de stedenbouwkundige en architectonische waarden benoemd worden en duidelijk wordt gemaakt hoe daarmee wordt omgegaan.

Met een blik op de vastgestelde Toekomstvisie Amsterdam RAI (2012) en het recente concept-Uitvoeringsbesluit Amsterdam RAI, in welke (plan)documenten overigens geen expliciete cultuurhistorische paragraaf is opgenomen, kan het volgende worden opgemerkt:

- aangezien de cultuurhistorische waarden voornamelijk in het noordelijk deel van het RAI-complex schuilen, vormen de geprojecteerde bouwlocaties en –volumes voor een parkeergarage en een hotel in het zuidelijke deel (ontwikkelvelden 1 en 2) vanuit cultuurhistorisch perspectief geen probleem;
- ook de op korte/middenlange termijn beoogde sloop/nieuwbouw van het meerdere keren gewijzigde bouwdeel aan het congresplein (foyerruimte met kantoren en vergaderzalen op de verdieping) direct ten zuiden van de Zuidhal tussen de zogeheten Glazen Zaal en het hoofdvolume van het Congrescentrum (onderdeel ontwikkelveld 3), lijkt vanuit cultuurhistorisch perspectief mogelijk, mits de architectuur van het voorgestelde volume uiteraard overtuigend aansluit op de belendingen (Glazen Zaal en hoofdvolume Congrescentrum);
- een lage, niet al te omvangrijke en losstaande (ook van de pergola-achtige droogloop) semi-permanente horecavoorziening voor Strand Zuid op het stedenbouwkundig weliswaar gevoelige terrasplein tussen waterkom en westgevel van het Congrescentrum (zie boven aangehaald citaat Bodon) is denkbaar, waarbij een precieze situering en een overtuigende, niet concurrerende architectuur doorslaggevende elementen zijn;
- de op langere termijn voorgestelde permanente uitbreiding op dit terrasplein ten behoeve van congresfuncties (ontwikkelveld 3) is vanuit cultuurhistorisch perspectief ingrijpend en vooralsnog onwenselijk. De 'fraaie locatie' die geleid

heeft tot het monumentale hoofdvolume van het Congrescentrum wordt fors aangetast door een relatief hoog volume (30m) notabene direct tegen het Congrescentrum aan te bouwen, zodat hier ook de omringende pergola-achtige droogloop verdwijnt. Ook het voorstel om op termijn de bajonetachtige bottleneck in de oost-westroute voor langzaam verkeer op te heffen door 7,5m van het zuidelijke deel van het hoofdvolume van het Congrescentrum te slopen is zonder meer een stap te ver;

-de uitstraling van de plint van de Oost- en Noordhal aan de Wielingenstraat is inderdaad weinig fraai; dat vond Bodon indertijd ook al, reden waarom hij in 1965 de monumentale luifel als maskering ontwierp. Wat dat betreft is het toevoegen van volume hier denkbaar (ontwikkelveld 4), waarbij het de vraag is of één heldere, langgerekte strook niet de voorkeur geniet, gelet op de wel waardevolle doorlopende glazen gevel van beide hallen, bekroond met de karakteristieke driehoekige uiteinden van de lichtkappen.